

УДК [340.15:347.97/.99] (477.83/.86)»1855/1918»
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.5>

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ КРАЙОВИМИ СУДАМИ У ГАЛИЧИНІ В СФЕРІ СУДОЧИНСТВА (1855-1918 рр.)

Ковальчук І.В.,
доктор філософії у галузі права,
старший викладач кафедри суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету.
ORCID: 0009-0007-7467-5317
e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

Ковальчук І.В. Особливості здійснення контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855-1918 рр.).

У статті проаналізовано особливості здійснення контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855–1918). Зазначено, що унаслідок реформування австрійського судочинства у середині XIX ст. було створено триступеневу судову систему: повітові, окружні (крайові), вищі крайові суди. Особлива увага зосереджена на характеристичі історичного досвіду здійснення контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства. в досліджуваний період. Зазначено, що на крайові суди у Галичині покладалася функція контролю, а фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому – Адвокатська палата, Нотаріальна палата. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однією важливою складовою діяльності крайових судів виступала роль апеляційних інстанцій для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд). Дослідження правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) засвідчують наявність певного позитивного досвіду, який можна використати у реформуванні чинного законодавства України про судочинство. Досвід функціонування крайових судів у Галичині в складі Австро-Угорщини переконує в необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики і приводити судоустрій у відповідність з потребами. У результаті політико-правових змін середини XIX – другої половини XIX ст. громадянам Австро-Угорщини гарантували конституційне право на судовий захист. У своїй діяльності судді крайових судів у Галичині керувалися законом і намагалися вирішувати спори на основі чинного австрійського законодавства. Будь-які зловживання службовим становищем каралися, про що свідчать опрацьовані архівні матеріали.

Зазначено, що на основі історичного досвіду діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.), у сучасних умовах в Україні важливим є: розробити новий порядок кадрового відбору суддів на конкурсній основі, який забезпечить кваліфікаційне оцінювання суддів за однаковими прозорими критеріями та передбачити регулярну оцінку професійної діяльності суддів, закріплення у законодавстві принципу підвищення професійного рівня суддів як основного критерію для просування судді у професійній кар'єрі; запровадити механізми досягнення єдності судової практики шляхом використання дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів, посилення ролі Верховного Суду України, забезпечення їхньої тісної співпраці з науковими установами (Національною академією правових наук України, провідними вищими юридичними навчальними закладами); розробити механізми контролю за доброчесністю, зокрема, надання суддями та членами родини суддів розширених декларацій про майновий стан, доходи та видатки, запровадження пропорційних санкцій за неподання або подання неповної чи недостовірної декларації, у тому числі через ефективну систему заходів щодо судді, якого підозрюють у корупційних діях, чітке нормативне регулювання інституту функціонального імунітету судді; удосконалити порядок розподілу справ між судами, за яким незначні цивільні та кримінальні справи необхідно передати на розгляд і вирішення створеного у майбутньому мирового суду на рівні першої інстанції, що значно зменшило б навантаження на новостворені

окружні суди, а тяжкі кримінальні справи передати в окружні суди для розгляду з участю присяжних засідателів, де професійний суддя буде здійснювати нагляд за судовим процесом, дотриманням сторонами процесу порядку і призначення покарання, що усунуть корупційну складову в судах; для апеляційних та касаційних інстанцій встановити чітке розмежування щодо розгляду справ у апеляційних та касаційних інстанціях; законодавчо встановити наступне: якщо ціна позову цивільної справи до 50-ти прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді рішення суду першої інстанції має бути остаточним і оскарженню в апеляційному суді не підлягатиме; якщо ціна позову становитиме від 50-ти до 100 прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді цивільну справу можна оскаржити в апеляційній інстанції та її рішення мають бути остаточним (це значно розвантажить роботу апеляційної і касаційної інстанцій). з метою запобігання зловживанню необхідно конкретизувати і дотримуватися розумного строку розгляду справи в апеляційних судах України та забезпечити рівні права учасників судового розгляду на апеляційне (як і касаційне) оскарження на основі загально-дозвільного методу правового регулювання.

Ключові слова: судова система, судові органи, крайовий суд, Галичина, Австро-Угорщина.

Kovalchuk I.V. Features of exercise of control by regional courts in Halichina in the field of judiciary (1855-1918).

The article analyzes the peculiarities of control by regional courts in Galicia in the field of judicial proceedings (1855–1918). It is noted that as a result of the reform of the Austrian judiciary in the middle of the 19th century, a three-level judicial system was created: district, district (regional), higher regional courts. Special attention is focused on the characteristics of the historical experience of control by regional courts in Galicia in the field of judicial proceedings, in the studied period. It is noted that regional courts in Galicia were entrusted with the function of control, and in fact internal control, over the activities of the court itself and the institutions that operated under it – the Chamber of Advocates, the Chamber of Notaries. An important element of control was supervision over the state of detention of prisoners in the district of responsibility of the court. In the case of Eastern Galicia, these are Lviv and one Stanislaviv prison. The controlling function was directly related to the disciplinary activity of regional courts. Another important component of the activity of regional courts was the role of appellate bodies for courts of first instance in civil cases (for criminal cases, such a body was the Higher Regional Court). The study of the legal foundations of the organization and activity of regional courts in Galicia (1850–1918) proves the presence of certain positive experience that can be used in reforming the current legislation of Ukraine on the judiciary. The experience of regional courts in Galicia as part of Austria-Hungary convinces us of the need to respond to social challenges in a timely manner and bring the judiciary into line with needs. As a result of political and legal changes in the middle of the 19th and the second half of the 19th century, citizens of Austria-Hungary were guaranteed the constitutional right to judicial protection. In their activities, judges of regional courts in Galicia were guided by the law and tried to resolve disputes on the basis of current Austrian legislation. Any abuse of the official position was punished, as evidenced by the processed archival materials.

It is noted that, based on the historical experience of regional courts in Galicia (1850–1918), in modern conditions in Ukraine it is important to: develop a new procedure for the selection of judges on a competitive basis, which will ensure the qualification evaluation of judges according to the same transparent criteria and provide for regular evaluation of the professional activity of judges, enshrining in the legislation the principle of raising the professional level of judges as the main criterion for the promotion of a judge in a professional career; introduce mechanisms for achieving the unity of judicial practice by using the research and analytical capabilities of higher specialized courts, strengthening the role of the Supreme Court of Ukraine, ensuring their close cooperation with academic institutions (the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, leading higher legal educational institutions); to develop integrity control mechanisms, in particular, the provision by judges and family members of judges of extended declarations of property status, income and expenses, the introduction of proportional sanctions for failure to submit or submission of an incomplete or unreliable declaration, including through an effective system of measures against a judge who is suspected of corruption actions, clear normative regulation of the institute of functional immunity of a judge; to improve the procedure for the distribution of cases between courts, according to which minor civil and criminal cases must be transferred for consideration and resolution to the future magistrate's court at the first instance level, which would significantly reduce the burden on the newly created district courts, and serious criminal cases should be transferred to district courts for consideration with the participation of jurors, where a professional judge will supervise the judicial process, compliance by the parties to the process and the

imposition of punishment, which will eliminate the corruption component in the courts; for appellate and cassation institutions to establish a clear distinction regarding the consideration of cases in appellate and cassation institutions; legislate the following: if the price of a civil lawsuit is up to 50 subsistence minimums established by the state at the moment, then the decision of the court of first instance must be final and will not be subject to appeal in the appellate court; if the price of the claim will be from 50 to 100 subsistence minimums established by the state at the moment, then the civil case can be appealed in the appellate instance and its decision must be final (this will significantly relieve the work of the appellate and cassation instances). in order to prevent abuse, it is necessary to specify and adhere to a reasonable term of consideration of the case in the appellate courts of Ukraine and to ensure the equal rights of the participants in the court proceedings for an appeal (as well as a cassation) appeal based on the general permissive method of legal regulation.

Key words: judicial system, judicial bodies, regional court, Galicia, Austria-Hungary.

Постановка проблеми. У сучасних умовах входження України в європейський простір актуальною проблемою є вивчення і використання національного і зарубіжного досвіду здійснення судової влади. Особливу увагу привертає історико-правовий аналіз контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855–1918 рр.). Вивчення і врахування такого досвіду матиме значний позитивний вплив на демократичний та правовий розвиток сучасної Української держави, сприятиме покращенню діяльності її судових органів та ефективному виконанню ними своїх функцій. З огляду на це, питання аналізу історичного досвіду організації контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855–1918 рр.) набувають особливої актуальності.

Мета статті – з'ясувати особливості здійснення контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855–1918 рр.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У історико-правовій літературі деякі питання характеристики особливостей здійснення контролю крайовими судами у Галичині в сфері судочинства (1855–1918 рр.) фрагментарно висвітлювали українські науковці, зокрема, І. Бойко, В. Гончаренко, О. Кондратюк, В. Кульчицький, І. Настасяк, М. Никифорак, В. Нор, П. Стебельський, Б. Тищик, П. Едер та інші, а також зарубіжні вчені, зокрема, А. Амшль, Ю. Глязер, А. Гус-Глунок, Г. Келлер, Т. Котлінський, В. Лібшер, А. Льофлер, Ф. Пешорн, С. Плаза, Е. Суесс, Е. Ульманн та деякі інші.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у результаті першого поділу Речі Посполитої, здійсненого у Петербурзі у 1772 р. Австрійською, Пруською і Російською імперіями, до складу монархії Габсбургів увійшли етнічні польські й українські землі, на території яких було створено окрему провінцію – Королівство Галичини і Володимерії (*Königreich Galizien und Lodomerien*) з великим князівством Краківським та князівствами Освенцімським і Загорським. Коронну землю, столицею якої став Львів, спочатку поділили на шість циркулів (округів) і 59 дистриктів (районів, повітів). Згідно з даними конскрипційного (військового) перепису приєднаних земель, чисельність населення у Галичині становила 2 млн. 628 тис. осіб [1, с. 40–42].

11 вересня 1772 р. імператриця Марія Терезія видала декрет "*Occupantur Regna Galliciae et Lodomeriae*", згідно з яким землі колишнього Галицького князівства проголошувалися невід'ємною частиною Австрії – як "поверненої землі з відновленими правами" [2, с. 2]. Зважаючи на той факт, що Галичина у Середньовіччі упродовж короткого часу перебувала в складі Угорщини, а її королі титулували себе *rex Galliciae et Lodomeriae*, Марія Терезія теж прийняла титул Королеви Галичини і Володимерії. Перші ж управлінські кроки віденського двору на приєднаних територіях були обережними і поміркованими, зокрема, це стосується і судової системи.

У середині ХІХ ст. Австрійської імперії відбулися зміни у системі судоустрою і судочинства, які були зумовлені революційними подіями «Весни народів» 1848-1849 рр. та інтенсивним соціально-економічним розвитком у країні. Однією з важливих причин створення нової австрійської системи судів із визначенням їхньої підсудності була необхідність скасування старої «середньовічної» доміняльної системи судів та відмова від станового підходу у здійсненні судочинства. Чотирнадцятого червня 1849 р. був опублікований імператорський патент про перебудову австрійської судової системи та запроваджено нові засади судочинства. У австрійській конституції 1849 р. проголошено однакову підсудність для усіх громадян Австрійської імперії (§ 105). Ці перетворення безпосередньо поширювалися і на Галичину.

У грудні 1851 р. було видано імператорський патент (т. зв. «грудневий патент»), який впроваджував триступеневу організацію судівництва. У судах першої інстанції цивільні та кримінальні справи розглядали і вирішували одноособові повітові й колегіальні крайові (окружні) суди. У другій інстан-

ції судочинство здійснювали колегіальні Вищі крайові суди. Найвищою судовою інстанцією для всієї держави став Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні, який був третьою і останньою судовою інстанцією. Попри задекларований у австрійській конституції 1849 р. принцип розмежування виконавчої та судової влади, функції повітових судів покладалися на повітові адміністрації. У Галичині було створено 218 судових повітів.

Відповідно до нового австрійського судового устрою, суди поділялися на вищі крайові суди, крайові, окружні (виступали як суди першої інстанції в окремих цивільних і складних кримінальних справах) та повітові. Відразу зауважимо, що до 1853 р. термін «крайові» вживався і щодо «окружних» судів Австрійської імперії, проте їхня підсудність у цивільних справах залишалася такою ж, як і раніше, зміни стосувалися лише кримінального судочинства. Відносно повітових судів, які запрацювали після перетворення Австрії на Австро-Угорську дуалістичну монархію, окружні суди виступали судами другої інстанції, а крайовий суд водночас був другою інстанцією для окружних і третьою (останньою) для повітових судів у цивільних справах. У Галичині функціонувало два Вищих крайових суди – у Львові (Східна Галичина) та Кракові (Західна Галичина). Власне, від місця розташування Вищих крайових судів і формувалися два судових округи у Галичині: львівський та краківський.

Правовою основою функціонування австрійської судової системи із середини XIX ст. стали імператорські патенти від 1 вересня 1852 р. та 22 травня 1853 р., а також розпорядження Міністерства юстиції й Міністерства внутрішніх справ від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня 1855 р. Реорганізація судової системи імперії спершу відбулася у Верхній та Нижній Австрії, Чехії, Штирії, Каринтії, Крайні, Гориці і Градиску, Істрії, Трієсті, Ворарльберзі, Моравії і Сілезії; у Галичині і Буковині зміни в судовому строї відбулися щойно у 1855 р., на основі розпоряджень Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. і Міністерства внутрішніх справ від 4 липня 1855 р. [3, с. 71]. На нашу думку, основна причина такої затримки полягала в укорінених судових традиціях, неподоланих від часу входження Галичини до складу монархії Габсбургів та нестачі матеріальних ресурсів. Це, зокрема, проявлялося у тривалому функціонуванні домініальних судів на місцях, коли представники адміністрації чинили суд.

Після Весни Народів 1848 р. заходи австрійської влади щодо реформування судівництва не завжди були послідовними, адже, наприклад, реорганізація судового устрою 1852 р. спрямовувалася на часткову відмову від ліберальних принципів і повернення до старої системи судовоустрою [3, с. 71]. Варто відзначити, що практичне формування нової судової системи затягнулося у часі і минув не один рік, щоби вибудувати ефективну судову систему [4, с. 346]. Так, до 1855 р. функціонували Цісарсько-королівський Апеляційний й кримінальний верховний суд у Львові (*K.k. Appellations- und Criminal-Obergericht in Lemberg*), земельні суди у Львові, Тарнові, Станіславові, Чернівцях; кримінальні суди (*Landgericht*) у Львові, Віснічі, Самборі, Станіславові, Ряшеві, Чернівцях. Упродовж 1850–1853 рр. були засновані т. зв. повітові міські делегатські суди, які розглядали цивільні справи другого рядного значення. Таких судів створено 218, однак з часом їхня кількість значно скоротилася. Ці суди не мали власного штату й обслуговувалися суддями інших судів та на їхній базі [5, с. 177]. Законом від 1853 р. повітові суди було об'єднано з місцевими виконавчими органами влади і передбачено посаду окремого судового урядника. Досить часто такими урядниками ставали колишні юстиціарії [6, с. 274].

Отже, згідно нового судового устрою Австрійської імперії 1855 р., суди поділялися на вищі крайові, крайові/окружні та повітові. У Галичині функціонувало два Вищих крайових суди (*K.k. Ober-Landesgericht*) – у Львові (Східна Галичина) та Кракові (Західна Галичина). Власне, навколо місця розташування Вищих крайових судів і творилися два апеляційних судових округи у Галичині: львівський та краківський.

Цісарсько-королівські крайові суди (*kaiserlich-koniglich Landesgericht*) у Галичині відповідно до міністерського розпорядження запрацювали з 29 вересня 1855 р. До категорії крайових судів належали *Landesgericht / Sąd krajowy* і *Kreisgericht t/ Sąd obwodowy*, котрих об'єднував фактор колегіальності і майже тотожної предметної компетенції. Хронологічно першими були створені крайові суди у Львові та Станіславові. Юрисдикція Крайового суду у Львові поширювалася на львівський, перемишльський, самбірський, золочівський, бережанський та жовківський судові округи, а Крайового суду у Станіславові – на станіславівський, стрийський, коломийський, тернопільський та чортківський округи. Проте вже у 1856 р. для Східної Галичини, де переважало українське населення, крім *Landesgericht* у Львові і *Kreisgericht* у Станіславові, почали діяти крайові суди у Перемишлі, Самборі, Тернополі, Золочеві. Ці суди виступали як суди першої інстанції в окремих цивільних і складних кримінальних справах [7, с. 177]. Підсудність у цивільних справах крайових судів залишалася такою ж, як і до 1855 р., зміни стосувалися лише кримінального судочинства.

Основними законодавчими документами, що регламентували діяльність і визначали підсудність крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини виступали: Закон від 26 листопада 1852 р., Закон про суддівську владу від 20 грудня 1867 р., Закон про дисциплінарну відповідальність судових працівників від 21 травня 1868 р., Закон про здійснення судочинства і повноваження звичайних судів у цивільних справах від 1 серпня 1895 р. (“юрисдикційна норма”), Закон про організацію судів від 27 листопада 1896 р., розпорядження австрійського міністра юстиції від 5 травня 1897 р., імператорське розпорядження про зміни в цивільному процесі від 1 червня 1914 р. (а також численні міністерські інструкції).

Крайові суди в Галичині, як суди першої інстанції, розглядали [8, с. 102–106]: *цивільні справи* – подружні спори, опікунські справи, справи про визнання тих чи інших осіб померлими, про погашення боргових документів, про поновлення у правах, про усиновлення і про успадкування згідно заповіту; *кримінальні справи* – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності монарха або ж його родини. В останній третині XIX ст. ці справи розглядалися за участі присяжних, котрі визначали чи людина винна, а суддя встановлював ступінь покарання (з початку 1852 р. і до відновлення суду присяжних у 1873 р. судді також виносили рішення про винуватість чи невинуватість) [9, с. 59–60].

На крайові суди у Галичині покладалася низка важливих завдань. Однією з них була функція контролю у сфері судочинства. Загальні контролюючі функції в судовій системі виконували Вищі крайові суди (у Львові і Кракові), проте й на крайові суди покладалася обмежений контроль у сфері судівництва; ці суди видавали розпорядження, інструкції, директиви про права й обов’язки службовців суду та пов’язаних з ними осіб (адвокати, нотаріуси) [10, с. 9]. Функція контролю полягала у контролюванні діяльності складових частин суду і дотичних до нього інституцій. Наприклад, адвокатура і нотаріат тривалий час розглядалися в австрійському праві як автономні, але все таки частини єдиного суду [11, с. 47–49].

Нотаріат в імперії Габсбургів був запроваджений згідно з імператорським патентом від 29 вересня 1850 р. і трактувався “невід’ємним елементом судового порядку”. Через чотири роки було врегульовано процедуру складання іспитів кандидатів у нотаріуси, котрі повинні були ще й практикуватися при судах. Крайовий суд давав оцінку кандидатові на посаду нотаріуса і надсилав своє обґрунтування до Міністерства юстиції, після чого вже відбувалося формальне затвердження на посаді. Присягу ж він складав перед Вищим крайовим судом у Львові.

У 1855 р. видано новий нотаріальний порядок (в Галичині чинний з 1859 р.), згідно з яким нотаріуси могли засвідчувати спадкування, випадки смерті, давати оцінки у спірних справах про майно. У 1871 р. було впроваджене нове нотаріальне положення, яким передбачалося засвідчення угод. Нотаріуси могли посвідчувати шлюбні договори, договори купівлі-продажу, обміну, ренти, позики, торгові зобов’язання тощо.

У дисциплінарному відношенні нотаріуси підпорядковувалися нотаріальній палаті при крайових судах, судовим органам I та II інстанцій, а вищий нагляд за їх діяльністю здійснював Міністр юстиції [12, с. 112–113]. У випадку порушення нотаріусами законодавства і вчинення дій, які суперечили їхній честі й гідності звання (посвідчення недостовірних документів), їх притягали до судової відповідальності. Прикладом може слугувати багаторічний розгляд справи нотаріуса Альфреда Орського у Львові, якого підозрювали у порушенні чинного законодавства [13, с. 91].

Нотаріусу, який вчинив правопорушення, крайовий суд мав право оголосити зауваження, догану або накладити на нього грошове стягнення. Погашення цих дисциплінарних стягнень відбувалося лише після трьох років бездоганної з юридичної точки зору роботи. Якщо ж проступок нотаріуса був достатньо серйозним, то суд II інстанції – в нашому випадку Крайовий суд – порушував проти нього дисциплінарне провадження [14, с. 1–208]. У разі визнання його провини, нотаріусу загрожувало дисциплінарне стягнення, а саме письмова догана, штраф у розмірі до 500 корон, призупинення повноважень на термін до одного року. Інколи суд мав право одночасно і оштрафувати, і відсторонити нотаріуса від роботи [15, с. 31–33].

Нотаріальні палати, станом на 1886 р. існували при більших крайових (окружних) судах Галичини, як наприклад, у Львові чи Перемишлі. У менших судах (Самбір, Станіславів, Коломия, Тернопіль, Золочів, Бережани) вони просто значилися як “нотаріуси цілого округу при суді” [16, с. 91]. Їхня кількість була різною і коливалася в межах кільканадцяти осіб.

Подібним чином крайові суди здійснювали контролюючу діяльність над діяльністю адвокатів, покликаних надавати кваліфіковану юридичну допомогу й захищати права потребуючих осіб в судах.

У 1862 р. була заснована львівська Палата адвокатів. Починаючи з 1870-х років кількість адвокатів у Галичині помітно зростає: у 1868 р. у львівському окрузі їх було 112, 1870 р. – 154, а 1874 р. – 168 і т. д. [17, с. 68]. Відповідно виникла необхідність контролювати добросесність роботи адвокатів.

У крайових судах інтереси сторін під час апеляції були покликані захищати адвокати. Підготував адвоката до захисту інтересів свого клієнта передбачало обов'язкове вивчення матеріалів справи, збір і підготовку необхідних доказів, знання законодавства, спілкування із підзахисним, вироблення тактики захисту під час засідання. Під час дебатів адвокат мав право ставити навідні питання і просити уточнень, якщо та чи інша вимога або ж доказ були не зрозумілі. Лінія захисту мала відповідати процесуальним принципам: впливати з аналізу матеріального і процесуального законодавства; підтверджуватися матеріалами справи й здобутими доказами; спрямовуватися на захист прав та інтересів підзахисного [18].

У компетенції крайових судів у Галичині перебував контроль над ситуацією у в'язницях підзвітного округу, хоч загальний контроль і здійснював Вищий крайовий суд у Львові. Уповноважені особи суду періодично перевіряли і складали відповідні акти перевірки [19, с. 205]. Такі уповноважені обов'язково існували при кожному крайовому/окружному суді. Кількість тюремних наглядачів коливалася залежно від округу. При Крайовому суді у Львові, як правило, працювало 24 особи, не рахуючи їхніх помічників і ката.

Крайові суди інколи розглядали питання, пов'язані із врегулюванням питань про відпустки судових працівників. Зауважимо, що право про відпустки у ХІХ ст. тільки набувало своєї ваги, хоч вже тоді відпустка розглядалася як відпочинок, обчислений у календарних днях і наданий працівникам із збереженням місця праці і заробітної плати. Однак траплялися на практиці випадки, коли доводилося у судовому порядку врегулювати ситуацію із не призначенням відпустки суддям, або призначенням її формально. Це впливало із значного завантаження судів. Прикладом може бути справа про надання відпусток судді Карлу Ваняку, яку розглядали дуже довго – упродовж 1857–1872 років [20, с. 1–26].

При Крайовому суді у Львові функціонувала Дисциплінарна рада, яка розглядала порушення законодавства з боку суддів, нотаріусів та адвокатів округу. Станом на 1896 р. вона складалася із кільконадцяти осіб (суддів і прокурорів округу). До її компетенції належав розгляд дисциплінарних справ, унаслідок чого причетних до порушення закону притягали до дисциплінарної відповідальності. Таких порушень могло траплятися чимало: одні виражалися у діях, інші в службовій бездіяльності, вчинені умисно чи з необережності. Крайові суди таким чином виступали дисциплінарними судами для суддів, судових службовців, возних, адвокатів, нотаріусів і тюремних охоронців свого округу. Справи ж суддів крайових (окружних) судів натомість розглядав Вищий крайовий суд у Львові.

Дисциплінарна рада при Крайовому суді у Львові займалася справами про обвинувачення суддів, нотаріусів, судових і тюремних службовців у зловживаннях владою, службовим становищем, порушенні порядку судочинства і нехтуванням судовою дисципліною, невірному винесенні рішень. Зауважимо, що згідно з австрійським законодавством зловживання службовим становищем належало до важких злочинів [21, с. 55–60]. З-поміж обвинувачень суддів повітових судів львівського округу, найбільше справ стосувалося недобросовісного відношення до своїх обов'язків, невихід на роботу у робочий час, порушення субординації і службової дисципліни, фальсифікації документів (найчастіше це відносилось до нотаріусів округу), грубого поведінні, п'янстві, аморальній поведінці, хабарництва, незабезпеченні належного контролю за в'язницями (більше того, використання праці ув'язнених на свою користь). Цікавими також видаються справи про стягнення із суддів тих чи інших грошових заборгованостей [22, с. 103].

Теоретично крайові суди мали б наглядати за дотриманням мовних прав громадян під час розгляду справ, але ігнорували цю функцію, від чого найбільше порушувалися права українців Галичини. Мова процесу повинна була бути зрозумілою для його учасників: всі заяви, пояснення, зізнання, складені невідомою якійсь зі сторін мовою, необхідно було перекласти на мову зрозумілу сторонам (якщо вони не розуміють державної мови, в нашому випадку – німецької). Мовні права національних меншин в Австрії та Австро-Угорщині під час судового процесу гарантувала Стаття 19 Закону про судочинство 1867 р. Однак з використанням української мови у судах Галичини виникали серйозні проблеми, про які у своїх спогадах описував суддя Степан Шухевич: “Незвичайно важною ділянкою в нашому житті була справа нашої мови в судах. Після приписів засадничого закону всі крайові мови були рівно управлені. До крайових мов у Східній Галичині належали українська, німецька і польська мова, і всі три мови мали мати рівні права. Найліпшим доказом цього є такий

факт: всі друки (формуляри) для всіх судів Австрії друкувалися у в'язничній друкарні в Штапи. Цілком природно, нарівні з іншими мовами друковано там також друки на протоколи розправ, протоколи нарад суду, вироку, постанови, візування, повідомлення і т. і. в чисто українській мові і фонетично правильно. На жаль, число замовлених друків йшло від пана д-ра Тхоржницького [23, с. 1–22], і воно стало для нас маліло, а з часом цілком зникало. Німецька мова не входила тут в гру, бо німців було мало і вони залюбки послуговувалися польською мовою. Тут йшла боротьба тільки за українську мову” [24, с. 200].

Отже, на крайові суди у Галичині покладалася функція контролю, а фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому – Адвокатська палата, Нотаріальна палата. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролююча функція була безпосередньо пов'язана з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однієї важливою складовою діяльності крайових судів виступала роль апеляційних інстанцій для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд). Дослідження правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) засвідчують наявність певного позитивного досвіду, який можна використати у реформуванні чинного законодавства України про судочинство. Досвід функціонування крайових судів у Галичині в складі Австро-Угорщини переконує в необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики і приводити судоустрій у відповідність з потребами. У результаті політико-правових змін середини ХІХ – другої половини ХІХ ст. громадянам Австро-Угорщини гарантували конституційне право на судовий захист. У своїй діяльності судді крайових судів у Галичині керувалися законом і намагалися вирішувати спори на основі чинного австрійського законодавства. Будь-які зловживання службовим становищем каралися, про що свідчать опрацьовані архівні матеріали.

Враховуючи історичний досвід діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.), з метою удосконалення і підвищення ефективності українського судочинства, можна запропонувати такі рекомендації: розробити новий порядок кадрового відбору суддів на конкурсній основі, який забезпечить кваліфікаційне оцінювання суддів за однаковими прозорими критеріями та передбачити регулярну оцінку професійної діяльності суддів, закріплення у законодавстві принципу підвищення професійного рівня суддів як основного критерію для просування судді у професійній кар'єрі; запровадити механізми досягнення єдності судової практики шляхом використання дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів, посилення ролі Верховного Суду України, забезпечення їхньої тісної співпраці з науковими установами (Національною академією правових наук України, провідними вищими юридичними навчальними закладами); розробити механізми контролю за доброчесністю, зокрема, надання суддями та членами родини суддів розширених декларацій про майновий стан, доходи та видатки, упровадження пропорційних санкцій за неподання або подання неповної чи недостовірної декларації, у тому числі через ефективну систему заходів щодо судді, якого підозрюють у корупційних діях, чітке нормативне регулювання інституту функціонального імунітету судді; удосконалити порядок розподілу справ між судами, за яким незначні цивільні та кримінальні справи необхідно передати на розгляд і вирішення створеного у майбутньому мирового суду на рівні першої інстанції, що значно зменшило б навантаження на новостворені окружні суди, а тяжкі кримінальні справи передати в окружні суди для розгляду з участю присяжних засідателів, де професійний суддя буде здійснювати нагляд за судовим процесом, дотриманням сторонами процесу порядку і призначення покарання, що зніміть корупційну складову в судах; для апеляційних та касаційних інстанцій встановити чітке розмежування щодо розгляду справ у апеляційних та касаційних інстанціях; законодавчо встановити наступне: якщо ціна позову цивільної справи до 50-ти прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді рішення суду першої інстанції має бути остаточним і оскарженню в апеляційному суді не підлягатиме; якщо ціна позову становитиме від 50-ти до 100 прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді цивільну справу можна оскаржити в апеляційній інстанції та її рішення мають бути остаточним (це значно розвантажить роботу апеляційної і касаційної інстанцій). з метою запобігання зловживанню необхідно конкретизувати і дотримуватися розумного строку розгляду справив апеляційних судах України та забезпечити рівні права учасників судового розгляду на апеляційне (як і касаційне) оскарження на основі загально-дозвільного методу правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко І.Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): навчальний посібник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка 2017. С. 40–42.
2. Occupantur Regna Galliciae et Lodomeriae, 11 septembris 1772 // Continuatio edictorum et mandatorum universalium a die 1 Januari ad ultimam Decembris anno 1772 promulgata. Leopoli: Typis Viduae Josephae Piller, 1773. S. 2.
3. *Tomczyk R.* Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku... S. 71.
4. *Терлюк І.* Історія держави і права України (Доновітній час): Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2006. С. 346.
5. *Plaza S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków: W-wo “Księgarnia Akademicka”, 1993. S. 177.
6. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / За редакцією І.Б. Усенка. Київ: Наукова думка, 2014. С. 274.
7. *Plaza S.* Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami... S. 177.
8. Handbuch des Lemberger Statthaltereigebietes in Galizien für das Jahr 1856... S. 102–106.
9. *Едер П.* Організація та діяльність Вищого крайового суду у Львові (1855-1918 рр.) : Павло Едер. Львів : ЛА «Піраміда», 2016. С. 59-60.
10. ЦДА України у м. Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4042 (Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.), арк. 9.
11. ЦДА України у м. Львові, ф. 151, оп. 1а, спр. 4 (Розпорядження, інструкції, директиви про права та обов'язки службовців судів, 1863), арк. 47–49.
12. *Ясінська Л.* Нотаріат в Галичині за австрійським Положенням 1871 р. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2003. Випуск 38. С. 112–113.
13. Долинська М. Нотаріат і нотаріальне законодавство на західноукраїнських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. №3. С. 91.
14. ЦДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 7 (Справа про службову діяльність нотаріуса Орського Альфреда, 1874–1907), арк. 1–208.
15. ЦДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 215 (Протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону, 1898), арк. 31–33.
16. Долинська М. Нотаріат і нотаріальне законодавство на західноукраїнських землях за часів Австро-Угорщини (на прикладі Австрійського Нотаріального порядку від 25 липня 1871 р.). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. № 3. С. 91.
17. *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1886.* Lwów: Z drukarni Władysława Łozińskiego, 1886. S. 68.
18. Гловацький І. Заснування та правовий статус адвокатських палат у Галичині в другій половині XIX ст. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/02_2008/08giypps.pdf [8.04.2019].
19. Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939). Львів: Тріада Плюс, 2003. С. 205.
20. ЦДА України у м. Львові, ф. 151, оп. 1а, спр. 2 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1861), арк. 25–27; там само, спр 31 (Акти обстеження в'язниць при Крайовому суді, 1895), арк 1–26.
21. ЦДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 1 (Справа про надання відпусток судовому раднику Ваняку Карлу, 1857–1872), арк. 55–60.
22. Шуп'яна М. Суб'єкт злочину та проступку за Австрійським Кримінальним кодексом 1852 року. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. 2012. Вип. 20. Частина 1. Том 4. С. 103.
23. ЦДА України у м. Львові, ф. 152, оп. 1а, спр. 36 (Рішення про стягнення заборгованості з службовців суду, 1897), арк. 1–22.
24. Шухевич С. Мое життя. Спогади. Лондон: Видання української видавничої спілки, 1991. С. 200.